

KUR POLİTİKASI VE TİCARET DENGESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

*Yrd. Doç. Dr. İsmail Aydoğuş**

*Yrd. Doç. Dr. Jülide Yıldırım***

ÖZET

Bu çalışma Türkiye’de 1960-1997 döneminde reel döviz kurundaki değişmelerin ticaret dengesi üzerindeki etkilerini, eşbütünleşime Ardışık Bağılanımlı Gecikmesi Dağıtılmış (ARDL) model yaklaşımı yöntemini kullanarak araştırmaktadır. Elde edilen bulgular devalüasyonun ticaret dengesini iyileştirmede etkin bir politika aracı olarak kullanılabileceğini göstermektedir. Diğer taraftan Türkiye’nin Gayri Safi Milli Hasılası’ndaki bir artış ticaret dengesini olumlu yönde etkilemektedir.

ABSTRACT

This study investigates the effects of changes in real exchange rate on trade balance of Turkey for the time period 1960-1997, employing the autoregressive distributed lag approach (ARDL) to cointegration. Empirical evidence suggests that devaluation may be effective in improving trade balance. Moreover an increase in the Gross National Product of Turkey appears to positively affect the trade balance.

I. GİRİŞ

Son yıllarda sermaye hareketlerine konan kısıtlamaların kalkmasıyla ve ekonomilerde serbestleşmeye gidilmesiyle birlikte pek çok gelişmekte olan ülke ticaret dengesi problemleriyle karşı karşıya kalmıştır. Türkiye de bu ülkelere örnek olarak gösterilebilir. Türkiye 1980li yıllara kadar ithal ikameci politikalar izlemiştir. Bu dönemde

* Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü.

** Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü.

dış ödemeler dengesinin sağlanmasına büyük önem verilmişti. Fakat 1970li yılların başında ticaret dengesinde bozulmalar başladı ve dış ticaret politikasıyla ilgili olarak yapısal değişikliklere gidildi. Ağustos 1970’de Türk lirası 1958’den beri ilk kez %66 oranında devalüe edildi. 1974 yılında ilk petrol krizi ile birlikte ithal edilen sanayi mallarının fiyatlarındaki artışlar nedeniyle 1978 yılına kadar Türkiye’nin ithalatında büyük artışlar meydana gelmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı 1960-1973 döneminde ortalama %66.12 iken 1974-1977 döneminde bu oran %34.65’e düşmüştür.

1980’li yılların başlarında izlenmeye başlanan dışa açık ekonomi politikasıyla sanayileşme stratejisinde ihracatı teşvik edici yönde bir değişim gözlenmiştir. 24 Ocak 1980 kararlarıyla Türk Lirası devalüe edilmiş ve dış ticaretin serbestleşmesi amaçlanmıştır. 1989 yılında 32 sayılı kararla kambiyo rejimi serbestleştirilmiş ve sermaye hareketlerinde artışlar olmuştur. Bu dönemde ithalatın bileşenleri de değişerek, tüketim malları ithalatının payı artmıştır. İzlenen kur politikasına paralel olarak ihracata uygun koşullu kredi, sübvansiyon gibi destekler sağlanmıştır. 1981-1997 döneminde ihracatın ithalatı karşılama oranı % 65 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Ticaret dengesi problemleriyle karşılaşan ülkelerin bu sorunlarını gidermek için başvurdukları ilk çare milli paralarını devalüe etmek olmuştur. Devalüasyon ticaret dengesi üç değişik yoldan etkileyebilir: reel rekabet, yerli tüketim ve değerlenme etkileri. İlk etki devalüasyonun ülkenin rekabet gücünü etkileyip etkilemediğine bağlıdır. Devalüasyon reel döviz kurunu etkileyerek uluslararası piyasalarda ülkenin rekabet gücünü arttırarak, ihracatı arttırıp ithalatı azaltarak ticaret dengesini iyileştirebilir. Diğer taraftan parasalcı görüşe göre, devalüasyon aynı oranda enflasyonu da beraberinde getirebilir. Fiyat seviyesindeki bu artış, reel para balanslarında ve dolayısıyla tüketimde bir azalmaya neden olur. İthalat azaldığından ticaret dengesi iyileşir. Devalüasyonun ticaret dengesi üzerindeki etkisi ise nominal döviz kurundaki değişmelerin, reel devalüasyona yol açıp açmadığına bağlıdır.¹ Dolayısıyla devalüasyonun ticaret dengesi üzerindeki etkisi belirli değildir.

¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız Chaudhuri, Kausik, (2000), “Is Devaluation Working? Evidence from India in Phase of Economic Liberalization”, The University of Sydney, School of Economic and Political Science, Working Papers.

Nispi fiyatların ve ticaret hacminin döviz kurundaki değişmelere nasıl karşılık vereceği J-etkisi varsayımı ile açıklanmıştır. Buna göre devalüasyon ilk aşamada ticaret dengesi üzerinde olumsuz etki yapacaktır, fakat daha sonra olumlu etkileri görülecektir. Yabancı fiyatlar değişmeden devalüasyon yapılmasının iki etkisi vardır. İlk olarak eğer ithalatın fiziksel miktarı değişmezse, ithalat harcamaları artacak ve ticaret dengesi kötüleşecektir. Fakat daha sonra ithal malların göreceli fiyatlarının yükselmesi talebin yurtiçi mallara kaymasına ve ithalat hacminin daralmasına neden olarak ticaret dengesini iyileştirecektir. Burada önemli olan hacim ve fiyat etkilerinin birbirlerini dengeleyip, dengeleyememesidir. Genellikle, kısa dönemde hacim etkisi fiyat etkisini dengeleyemez ve ticaret dengesi kötüleşir. Fakat uzun dönemde hacim etkisi daha büyüktür ve ticaret bilançosu iyileşir.

Bu çalışmanın amacı devalüasyonun Türkiye'nin ticaret dengesi üzerindeki etkilerini incelemektir. Özellikle ithal ikameci 1960-1979 dönemi ile ihracatın teşvik edildiği 1980 sonrası dönemde devalüasyonun ticaret dengesi üzerindeki etkisinde bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Bir sonraki bölüm araştırmanın hangi model çerçevesinde yapıldığını ve tahmin metodu ile verileri özetlemektedir. Üçüncü bölüm ampirik tahmin sonuçlarını içerir. Son bölümde ise sonuçlar sunulmuştur.

II. MODELLEME VE TAHMİN YÖNTEMİ

Devalüasyonun ticaret dengesine etkisini araştırmak için aşağıdaki denklemden yararlanılmıştır:

$$TB = \alpha_0 + \alpha_1 Y_t + \alpha_2 Y_t^* + \alpha_3 M_t + \alpha_4 M_t^* + \alpha_5 RS_t + u_t \quad (1)$$

burada TB reel ticaret dengesini, Y (Y^*) yerli (yabancı) gayri safi milli hasılayı, M (M^*) yerli (yabancı) reel para arzını, RS reel döviz kurunu ve u hata terimini gösterir. Reel yerli milli gelirdeki herhangi bir artışın ithalatı arttırarak, ticaret dengesini kötüleştirilmesi beklenir. Fakat eğer, milli gelirdeki artış ithal edilen malların üretimini de arttırdıysa, gelir artışı ticaret dengesini üzerinde olumlu etki yapabilir. Dolayısıyla, yerli ya da yabancı gelirdeki herhangi bir değişikliğin ticaret dengesi üzerindeki etkisi belirli değildir. Diğer taraftan yerli para azındaki herhangi bir artış, tüketiciler tarafından refahta meydana

gelen bir artış olarak algılanırsa, tüketim harcamaları artabilir. Bu nedenle reel yerli (yabancı) para arzındaki herhangi bir artış ticaret dengesini olumsuz (olumlu) etkileyebilir.

Bu çalışmada, Pesaran ve Shin (1999)'nın geliştirdiği eşbütünleşime Ardışık Bağımlı Gecikmesi Dağıtılmış (ARDL) model yaklaşımı yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemin diğer eşbütünleşim yöntemlerine göre üstünlüğü modeldeki değişkenlerin durağanlık özelliklerine bağlı olmadan uzun dönem tahminlerinde kullanılmasıdır. Ayrıca Vektör Ardışık Bağımlı (VAR) modellerin aksine, ARDL modellerinde değişken sayısı fazla olabilir.

Pesaran and Shin (1999) aşağıda gösterilen ARDL modelini ele alırlar:

$$\phi(L)y_t = \alpha_0 + \alpha_1 w + \beta'(L)x_t + u_t \quad (2)$$

burada

$$\phi(L) = 1 - \sum_i \phi_i L^i$$

$$\beta(L) = \sum_j \beta_j L^j$$

L gecikme işlemcisi, w_t sabit terim, mevsimsel kuklalar, zaman eğilimi ya da sabit gecikmeli değerli dışsal değişkenleri içeren $s \times 1$ vektördür. Denklem (2)'ye tekabül eden uzun-dönem çözümü

$$\delta = \alpha_1 / \phi(1), \theta = \beta / \phi(1) \quad (3)$$

geçerli değildir. Fakat Pesaran and Shin (1999) parametrelerin ve onların standart hatalarının kararlı tahminlerini veren alternatif bir method sunarlar.

Eşbütünleşime ARDL yaklaşımı üç aşamadan oluşur. İlk aşamada değişkenler arsanda bir uzun-dönem ilişkisinin olup-olmadığı, hata düzeltme mekanizması (ECM) regresyonunda değişkenlerin gecikmeli değerlerinin anlamlılığı sınanarak belirlenir. Bunun için ARDL modelinin hata düzeltme (EC) denkleminde

$$\Delta y_t = a + \sum_{i=1}^n b_i \Delta y_{t-i} + \sum_{j=0}^n c_j \Delta x_{t-j} + \Delta w_t + d_1 y_{t-1} + d_2 x_{t-1} + e_t \quad (4)$$

değişkenler arasında bir uzun dönem ilişki olup-olmadığı boş hipotezi,

y_t ve x_t 'nin gecikmeli değerlerinin birlikte anlamsız olup olmadığı, yani $H_0 : d_1 = d_2 = 0$, sınanır. Boş hipotezin red edilmesi hata düzeltme modelinin (EC) bulunduğunu ve dolayısıyla değişkenlerin uzun dönemde eşbütünlük olduklarını gösterir. $H_0 : d_1 = d_2 = 0$ boş hipotezi altında hesaplanan F değeri, x ve y 'nin durağanlık özelliklerine bağlı olmaksızın, standart olmayan bir dağılıma sahiptir. Bu test için kritik değerler Pesaran *et al.* (1996) tarafından hesaplanmıştır. Eğer hesaplanan F değeri üst sınır kritik değeri aşarsa boş hipotez red edilir, değişkenler arasında bir uzun dönem ilişki vardır. Eğer hesaplanan F değeri kritik alt sınırın altındaysa, değişkenler arasında bir uzun dönem ilişki olduğu red edilir. Fakat hesaplanan F değeri alt ve üst kritik değerler arasına düşerse standart birim kök analizi uygulanmalıdır.

İkinci aşamada denklem (2)'nin ARDL formu tahmin edilir. Burada optimal gecikme değeri Akaike Bilgi ya da Schwartz Bayesian gibi standart kriterler kullanılarak belirlenir. Daha sonra denklemin kısıtlanmış hali uzun dönem için çözülür. Üçüncü aşamada değişkenlerin fark değerleri, gecikmeli uzun dönem çözümü kullanılarak hata düzeltme denklemi (ECM) tahmin edilir ve modelin herhangi bir uzun dönem dengesizliğe karşı uyum hızı belirlenir.

III. VERİLER VE TAHMİN SONUÇLARI

Bu çalışmada 1960-1997 dönemi için yıllık veriler kullanılarak denklem (1) Türkiye için ARDL yöntemi kullanılarak tahmin edilmiştir. Türkiye'nin dış ticaretinde en büyük paya sahip olduğundan, bu çalışmada, Almanya yabancı ülke olarak seçilmiştir. Her iki ülkeye ilişkin veriler IMF'nin International Financial Statistics disklerinden elde edilmişlerdir. Ticaret dengesi (TB) toplam ihracatın toplam ithalata oranı olarak tanımlanmıştır. Ticaret dengesini bu şekilde tanımlamanın iki avantajı vardır: Öncelikle, bu oran ölçme birimine duyarlı değildir. İkincisi, eğer ticaret dengesi ihracat ile ithalat arasındaki fark olarak tanımlanırsa, bu fark reel hale getirilmek için bir fiyat seviyesine bölünmelidir. Fakat elde edilen reel değer hangi fiyat seviyesinin kullanıldığına bağlı olarak değişkenlik gösterebilir. Yerli (Y) ve yabancı (Y^*) gelir verileri için ülkelerin 1995 bazlı Gayri Safi Milli Hasılları kullanılmıştır. Her iki ülke para arzları (Türkiye için M ve Almanya için M^*) için M2 para arzı verileri

kullanılmış ve 1995 bazlı Tüketici fiyat endeksleri kullanılarak reel hale getirilmişlerdir. Nominal döviz kuru bir birim yabancı para karşılığı yerli para olarak tanımlanmıştır ve 1995 bazlı Tüketici fiyat endeksi kullanılarak reel döviz kuru (RS) elde edilmiştir. Dolayısıyla, reel döviz kurundaki bir artış Türk Lirası'nın değer kaybettiğini gösterir.

Modelin tahminine geçmeden önce Türkiye'nin ithal ikameci politikalardan (1960-1979 dönemi), 1980 sonrasında ihracatı teşvik edici politikalara geçmesinin döviz kuruna ve dolayısıyla ticaret dengesine etkilerinin nasıl araştırılacağı ele alınmıştır. Eğer üç aylık ya da aylık uzun zaman serilerine sahip olsaydık (1960-1979) ve (1980-1997) alt dönemleri için ayrı ayrı tahminler yaparak, bunların sonuçlarını karşılaştırma imkanımız olurdu. Fakat elimizdeki yıllık veriler sadece 1960-1997 dönemini kapsadığından alt dönem tahminleri yapamamaktayız. Bunun yerine, farklı dönemlerde reel döviz kurundaki değişik dinamikleri izleyebilmek için, reel döviz kuru her dönem için ayrı bir değişken olarak ele alınmıştır. Böylece her dönemde reel döviz kuru değişkeninin işareti ve istatistiksel olarak anlamlılığı tahlil edilebilecektir. Dolayısıyla tahmin edilen ticaret dengesi denklemi aşağıdaki şekilde ifade edilebilir:

$$\begin{aligned}
 DTB = & a_0 + \sum_{i=1}^3 b_i DTB_{t-i} + \sum_{i=0}^3 c_i DY_{t-i} + \sum_{i=0}^3 d_i DM_{t-i} + \\
 & \sum_{i=1}^3 f_{i1} DRS6079_{t-i} + \sum_{i=1}^3 f_{i2} DRS8097_{t-i} + \sum_{i=1}^3 g_i DY^*_{t-i} + \sum_{i=1}^3 h_i DM^*_{t-i} + \\
 & \delta_1 TB_{t-1} + \delta_2 Y_{t-1} + \delta_{31} RS6079_{t-1} + \delta_{32} RS8097_{t-1} + \delta_4 Y^*_{t-1} + \delta_5 M^*_{t-1} + u
 \end{aligned}
 \tag{5}$$

Burada $RS6079 = RS * D6079$, $RS8097 = RS * D8097$ olarak tanımlanmıştır, öyle ki D6079 1960-1979 yılları arasında bir değerini alan ve D8097 1980-1997 yılları arasında bir değerini alan kukla değişkenleridir; ve D değişkenlerin ilk farklarını temsil eder.

Denklem 5 eşbütünlüğe ARDL yaklaşımı ile her değişkenin logaritması kullanılarak ve 3. gecikmeli değerler alınarak tahmin edilmiştir. İlk tahmin sonuçları petrol krizinin yaşandığı 1974 yılında, yabancı sermaye hareketlerinin serbestleştirildiği 1989'da, iki Almanya'nın birleşmesinden hemen sonra 1992'de ve finansal

krizinin yaşandığı 1994 yılında hata terimlerinde uç değerler olduğunu göstermiştir. Bunları düzeltmek amacıyla bu yıllar için kukla değişkenler kullanılmıştır. Bunlar sırasıyla D74, D89, D92 ve D94 olarak tanımlanmışlardır. ARDL modellemesinin ilk adımında, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığı sınanmıştır. Uzun dönem anlamlılığı sınaması için F değeri $F(7,3)=10.6553$ yüzde bir güven düzeyinde anlamlıdır ve modeldeki değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olduğunu gösterir.

Değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olduğunu gösterdikten sonra, ikinci adımda regresyon sonuçları Microfit 4.0 paket programı kullanılarak elde edilmiştir. Denklemler pek çok optimizasyon kriteri kullanılarak tahmin edilmişlerdir. ARDL denklemi bütün testleri geçmiştir. F değeri anlamlıdır ve Durbin Watson istatistiği ardışık bağımlılık problemi olduğunu göstermez.

Kısa dönem hata düzeltme modeli Tablo 1’de sunulmuştur. Tablo 1’de ECM hata düzeltme terimini, CONS sabit terimi, Δ ilk farkları, değişkenlerin önündeki L değişkenin logaritmasını, değişkeni takip eden 1 ve 2 ise değişkenin 1. Ve 2. Gecikmeli değerini gösterir. +, ++, +++ %1, %5 ve %10 güven düzeyinde anlamlılığı gösterir.

Tablo 1: Kısa Dönem Ticaret Dengesi Modeli:

	Katsayılar	t değerleri
Δ LTB1	-0.0950	-0.6816
Δ LTB2	0.3597 ⁺	3.9375
Δ LY	3.6577 ⁺	7.5440
Δ LY1	2.6779 ⁺	4.7244
Δ LY2	1.1691 ⁺	4.6832
Δ LM	-4.5054 ⁺	-8.5156
Δ LM1	-1.2963 ⁺⁺	-2.8835
Δ LRS6079	2.5694 ⁺⁺	3.0927
Δ LRS60791	1.0281	1.4261
Δ LRS60792	-0.9853	-1.5565
Δ LRS8097	1.5378 ⁺⁺	3.0765

Δ LR80971	0.6032	1.4402
Δ LR80972	-0.4914	-1.3452
Δ LY*	-0.0051	-0.4943
Δ LY1*	1.0797	1.1893
Δ LM*	-0.4033	-0.6499
Δ LM1*	-2.1910 ⁺⁺	-2.8363
Δ LM2*	-0.7339	-1.5029
Δ CONS	4.0268	0.6384
Δ D74	-0.5260 ⁺	-4.5680
Δ D89	-1.0242 ⁺	-5.3342
Δ D92	-21.2110	-1.1209
Δ D94	0.4857 ⁺⁺	2.1124
ECM(-1)	-0.7341 ⁺	-6.4557
$R^2=0.7685$	DW=2.6255	F(10,25)=7.6158

Bu tablodan da görüleceği üzere 1960-1997 döneminde Türkiye'nin reel gelirindeki bir artış ve onun iki gecikmeli değeri ticaret dengesinin iyileşmesine yol açmaktadır. Hernekadar milli gelirin artmasıyla birlikte ithalatın artması ve dolayısıyla ticaret dengesinin kötüleşmesi beklenirse de, eğer milli gelirdeki artış sonucunda ithal edilen mallar

yerli ülkede üretiliyorsa ve bu üretimin değeri ithalat değerinden büyükse ticaret dengesi, Türkiye'de olduğu gibi, iyileşebilir. Buna karşılık Türk para arzındaki bir artış, tüketimi arttıracığından ticaret dengesini olumsuz yönde etkilemektedir. Kısa dönemde Almanya'nın milli gelirindeki herhangi bir artışın Türkiye'nin ticaret dengesi üzerinde anlamlı bir etkisi görülmemektedir. Diğer taraftan Alman para arzındaki bir artış, Almanya'nın tüketimini ve dolayısıyla ithalatını arttırdığından Türkiye'nin ticaret dengesi olumlu yönde etkileyebilir. Fakat burada Alman Para arzındaki artışın cari değeri değil, bir gecikmeli değeri istatistiksel olarak anlamlıdır ve Türkiye'nin ticaret dengesini olumsuz yönde etkilemektedir. Her iki alt dönemde de reel döviz kurundaki herhangi bir artış, yani Türk

Lirası'nın değer kaybetmesi, ticaret dengesinin iyileşmesine yolaçmaktadır. Fakat 1960-1979 döneminde reel döviz kurundaki değişikliklerin ticaret dengesine etkisi, 1980-1997 dönemine göre daha fazladır. Bunun nedeni ilk dönemde ithalatı kısıtlayıcı düzenlemeler olması, zaman zaman ithalat için yeterli miktarda döviz bulunamaması olabilir. Diğer taraftan ithal ikameci politikalardan vazgeçilmesiyle birlikte 1980 sonrasında ithalatta büyük bir artış da görülmüştür. Dolayısıyla devalüasyonun ticaret dengesi üzerindeki iyileştici etkisi azalmıştır². Yüksek ve istatistiksel olarak anlamlı Hata Düzeltme Katsayısı (ECM), kısa dönemdeki herhangi bir dengesizlik durumunda modelin kısa zamanda tekrar dengeye geldiğini gösterir.

Tablo 2'de modelin uzun dönem tahminleri verilmiştir. Tahmin edilen ARDL modelinin uzun dönem için çözümü, kısa dönem için tahmin edilen modele çok benzemektedir. Tek fark Almanya'nın milli gelirinin uzun dönemde Türkiye'nin ticaret dengesini olumsuz yönde etkilemesidir. Bunun nedeni de Almanya'nın milli gelirindeki bir artışın Almanya'nın Türkiye'den yaptığı ithalatı arttırmaması olabilir. Diğer taraftan uzun dönemde Alman para arzındaki bir artış Türkiye'nin ticaret dengesini iyileştirmektedir.

Tablo 2: Uzun Dönem Ticaret Dengesi Tahminleri:

	Değişkenler	t değerleri
LY	1.5296 ⁺⁺	2.7429
LM	-3.3280 ⁺	-6.7516
LRS6079	2.1498 ⁺⁺⁺	2.0884
LRS8097	1.7491 ⁺⁺	2.6871
LY*	-0.0539 ⁺	-2.3249
LM*	1.1388 ⁺	8.8769
CONS	5.4607	0.6339
D74	-0.7133 ⁺⁺	-3.1326

2 Her iki dönemde izlenen iktisat politikalarının ayrıntıları için bakınız Parasız, İlker, (1998), *Türkiye Ekonomisi 1923'den Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları*, Ezgi Kitabevi Yayınları.

D89	-1.3890 ⁺	-4.5751
D92	-28.7643	-1.0976
D94	0.6587 ⁺⁺⁺	1.9550

IV. SONUÇ

Bu çalışma 1960-1997 döneminde devalüasyonun Türkiye'nin ticaret dengesi üzerindeki etkilerini eşbütünleşime ARDL yaklaşımını kullanarak araştırmıştır. İthal ikameci ve ihracatı teşvik edici politikaların uygulandığı 1960-1979 ve 1980-1997 dönemler arasında devalüasyonun ticaret dengesi üzerindeki etkisinde bir değişme olup olmadığı incelenmiştir.

Tahmin sonuçları devalüasyonun her iki alt dönemde de ticaret dengesini iyileştici etkisi olduğunu göstermiştir. Fakat 1960-1979 döneminde bu etki daha güçlü görünmektedir. Bunun nedeni ilk dönemde ithalatın 1980 sonrası döneme göre miktar ve çeşit olarak daha az olması, bu dönemde döviz sıkıntılarının yaşanması olabilir. 1980 sonrasında sermaye hareketlerinin de serbestleşmesiyle birlikte daha dışa açık politikaları izlenmesi devalüasyonun ticaret dengesi üzerindeki etkisinin önceki döneme göre azalmasına neden olmuş olabilir.

Ayrıca Türkiye'nin milli gelirindeki bir artış ticaret dengesini olumlu yönde etkilemektedir. Genellikle milli gelirdeki artışın ithalatı arttırarak ticaret dengesini olumsuz yönde etkilemesi beklenir. Fakat milli gelirdeki artışla beraber, daha önce ithal edilen mallar yurtiçinde üretilmeye başlanıyorsa ithalat düşerek, ticaret dengesini iyileştirebilir. Türkiye'nin para arzındaki bir artış ise ticaret dengesini olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun nedeni para arzındaki artışın tüketiciler tarafından reel gelirdeki bir artış olarak görülmesi ve ithalatı arttırmaları olabilir. Özet olarak tahmin sonuçları devalüasyonun ticaret dengesini düzeltmek için bir politika aracı olarak kullanılabilabileceğine işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

CHAUDHURI, Kausik, (2000), "Is Devaluation Working? Evidence from India in Phase of Economic Liberalization", The University of Sydney, School of Economic and Political Science, *Working Papers*.

IMF IFS *Statistical Yearbooks*, Çeşitli Sayılar.

PARASIZ, İlker, (1998), *Türkiye Ekonomisi 1923'den Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları*, Ezgi Kitabevi Yayınları.

PESARAN, M. H., Pierce, R. G. and Smith, R.J. (1996), "Testing the Existence of a Long-run Relationship", *DAE Working Paper* no:9622, Department of Applied Economics, University of Cambridge.

PESARAN, M. H. and Pesaran, B. (1997), *Working with Microfit4.0-Interactive Econometric Analysis*, Cambridge, United Kingdom: Camfit Data Ltd.

PESARAN, M. H. and Shin, Y. (1995), "An Autoregressive Distributed Lag Modelling Approach To Cointegration Analysis", in S Strom (ed), *Econometrics and Economic Theory in the 20th Century: The Ragnar Frisch Centennial Symposium*, 1999, Chapter 11. Cambridge University Press, Cambridge.

